

Bekő Tamás

Nemzetőr kapitányból honvéd százados **Deák Lajos (1817–1879)** életútja és emlékezete¹

Származása és élete 1848 előtt

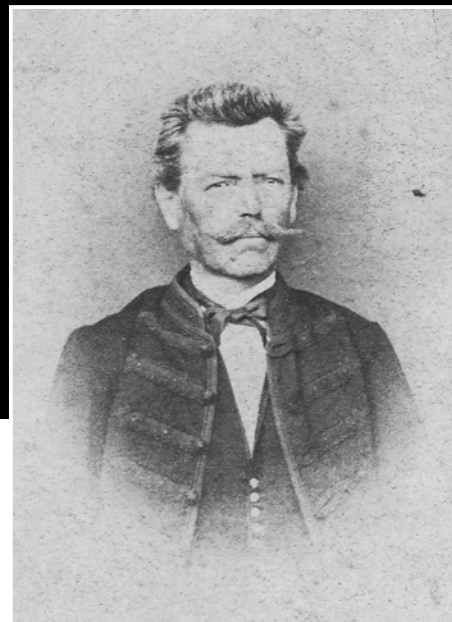
„Tizenöt éves atyátlan árva koromban önkényesen katonává lettem, s két évig, mint közvitéz, s ugyan annyi ideig, mint hadapród és tizedes, az akkor Gollner, most Ernest főherceg nevét viselő 48-ik számú magyar gyalogezredben szolgáltam. Jóllehet tökéletes szándékom volt, de természeti ösztönt és hivatást is éreztem magamban a katonáskodásra, s a hadiéletben óhajtottam leróni hazám irányában polgári kötelességemet” – emlékezett vissza sorkatonai szolgálatára Deák Lajos nemzetőr kapitány, az egerszegi járási nemzetőrszázalaj parancsnok aspiránsa 1848. szeptember 3-án.²

A Deák név jól csengett abban az időben. Deák Lajos zalatárnoki földbirtokos közeli rokona, elsőfokú unokatestvére volt a 19. századi magyar reformpolitika legnagyobb formátumú zalai testvérpárjának, Deák Antalnak és Ferencnek. Utóbbi – a haza bölcse – mindmáig a família legismertebb tagja, karizmatikus alakja, közéleti és politikai szereplése méltó helyet foglal el a történelmi emlékezetben.

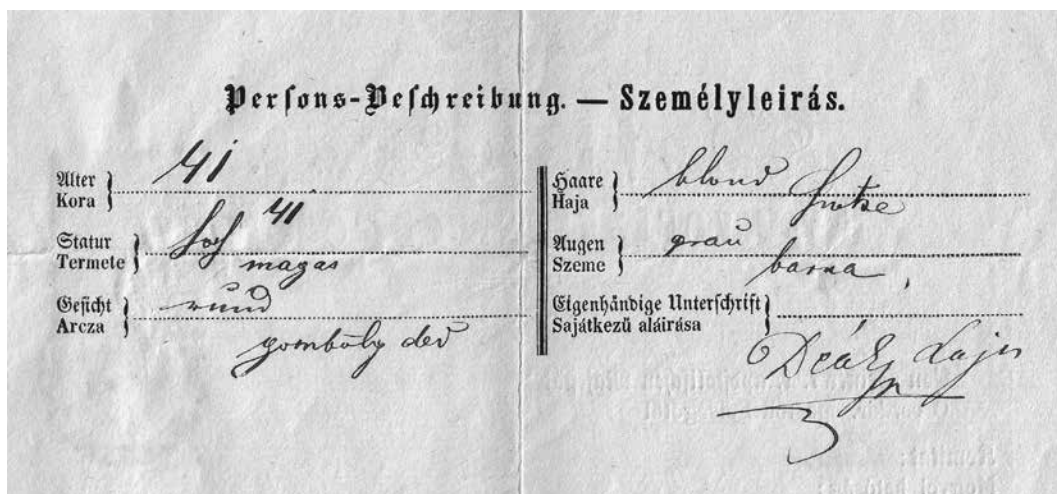
Deák Lajos katonacsaládból származott. Apja, Deák József ifjú korában nemesi testőrként szolgált, majd főhadnagyként részt vett az utolsó Habsburg-török háborúban, ahol a fáma szerint súlyosan megsebesült. Lajos két testvérbátyja, Mihály és Gábor szintén hivatásos katonatisztek voltak. Mindketten apjuk nyomdokaiban járva gárdistaként kezdték a pályafutásukat. Utóbb Deák Gábor kapitány a szárd-osztrák háború idején hunyt el Novarában, bátyja pedig a cs. kir. 5. huszárezredtől vonult nyugállományba 1855-ben. Érdekes adalék, hogy Deák Mihály vértess lovassági századosként harcolt a

¹ A tanulmány „A 47. honvédszázalaj emlékezete” című tudományos konferencián Zalaegerszegen, 2020. szeptember 16-án elhangzott előadás szövegének bővített és jegyzetekkel kiegészített változata. A kutatómunkámhoz nyújtott önzetlen segítségért ezúton is köszönetet mondok a Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára munkatársainak: Molnár András levéltár-igazgatónak, Foki Ibolya főlevéltárosnak, Kulcsár Bálint levéltárosnak és Simon Beáta könyvtárosnak, továbbá a német nyelvű iratok értelmezése terén nyújtott segítségért Hermann Róbertnek, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum parancsnoka tudományos helyettesének. Köszönet illeti még a családi fényképek átengedéséért Deák Lajos szépunokáit, Etelaky Gábor Zuárdot és Lukács Pétert.

² MNL ZML ÁB ir. 1848:1920.

DEÁK LAJOS honvéd százados portréja 1865 körül (Kép: Etelaky Gábor Zuárd)

DEÁK LAJOS személyleírása egy 1858-as levéltári okiraton (Kép: MNL ZML)

magyarországi hadjáratban, hű szolgálatait pedig osztrák császári és orosz cári katonai érdemjelekkel jutalmazták.³

Deák Lajos Özséb (Ludovicus Eusebius), Deák József táblabíró és földbirtokos, valamint István Katalin legkisebb fiúgyermekéként 1817. augusztus 14-én látta meg a napvilágot Tárnokon, római katolikus családban. Szülei a keresztelési szertartás elvégzésére Kántor János novai plébánost kérték fel, aki egyúttal keresztapja, míg nemes Foki Erzsébet úrhölgy a keresztanyja lett az újszülöttnak.

Alapfokú műveltségét, az írás, olvasás, számolás tudományát házitanítótól sajátította el, míg középiskoláit 1828 novemberében (számunkra ismeretlen helyen) kezdte, majd 1829 őszétől a nagykanizsai piarista gimnáziumban folytatta. Itt járta ki Csuzy Pál és Püspöky Grácián (későbbi jeles '48-as személyek) diáktársaként a második és a harmadik grammatikai osztályt. A pedáns magaviseletű Lajos eleinte szorgalmas, jó tanuló diáknak bizonyult. Vallástánból az első osztályú tanulók közül a nyolcadik, magyar nyelvből jó, az összes tantárgyból (hittan, magyar nyelvtan, latin, földrajz és matematika) pedig együttesen a tizenkilencedik volt a jó rendűek közt a második évfolyamban.

A következő tanév közepén (1831. március 16-án) azonban váratlan, tragikus esemény

rázta meg a serdülő fiú lelki világát. Ekkor vesztette el szeretett apját, és a mély gyász oly mértékben elvonta figyelmét a tanulásról, hogy gyenge eredményei miatt az elégséges rendű diákok közé csúszva, újra járták vele gondviselői a harmadik osztályt.⁴ Ezekben az időkben özvegy édesanyja és a családfőként előlépett elsőszülött fivére és gyámja, Deák György ügyelt a nevelésére és taníttatására.

„György bátyám egy sapkát vett Kanisán öt forinton januárus másodikán” – olvasható a testvére számadásához mellékelte összeírásban az 1832-es kiadásoknál. Egy másik iratban pedig ez áll: „Lajos és Károly testvéreimnek pedig, kik még oskoláztatnak, fejenként háromszáz v[áltó] c[édula]forintok járandók leendenek.” Kanizsai diákévei alatt Lajos nem konviktusban (diákotthonban) lakott, hanem magánháznál kapott kosztot és szállást; 1832 augusztusában 66 bécsi forintot adott Landbauer Borbála gazdaasszonyának az ellátásáért. Az ifjú Deák viszonylag jó eredménnyel zárta az ismétlődő osztályt, míg a következő tanévet már újra valamelyik Zala megyén kívüli oktatási intézményben folytatta, ahol minden bizonnyal elvégezte a negyedik grammatikai osztály mindkét szemeszterét. Erre a fentebb már idézett dokumentum alábbi bejegyzése is utal: „Deák György testvérem fizetett érettem

³ Deák Mihályról és Gáborról bővebben: Bekő Tamás 2019/a. 10. p.; Bekő Tamás 2019/b. 10. p.

⁴ MNL ZML Nk. Piar. Gimn. ir. Osztályok főkönyvei 1830-1832.

A zalatárnoki DEÁK család 1870 tájkán. Balról: DEÁK LAJOS, DEÁK MÁRIA, DEÁK LAJOSNÉ FARKAS JUDIT, DEÁK FERENC és DEÁK BORBÁLA (Kép: Lukács Péter)

[az] 1832/33-as oskolai esztendőre összesen 367 Ft és 23 krajczárt.”⁵

Ami a középiskola következő állomását illeti, nem tudni, hogy Lajos belevágott-e az első humanista osztályba,⁶ annyi azonban bizonyos, hogy ezt a képzést már nem végezte el, mert néhai apja és katonabátyjai példájára 1834 tavaszán önként felcsapott katonának.

Az önköltséges hadfi tényleges katonai pályafutásáról kevés adattal rendelkezünk. 1834. április 11-én még szinte gyerekként vállalt 12 évnyi szolgálatot Sopronban a cs. kir. 48. gyalogezrednél, ahol kezdetben közvitézként, 1836 elejétől pedig kadétként szolgált. Mivel kiskorúként saját jövedelemmel nem rendelkezett, előléptetése további plusz költségeket rótt az eltartójára. Abban

az időben ugyanis annak, aki tiszt karrierrel ábrándozott, saját magának kellett gondoskodnia a katonai szolgálattal járó kiadásokról (fegyver, egyenruha, ló, stb.) és a kiképzése költségéről.

Ez idő tájt özvegy Deák Józsefné István Katalinnak már négy fia is katonáskodott, ezért 1836. február 28-án 200-200 ezüstforintot kért kölcsön a Bárány Gollner gyalogezrednél szolgáló Lajos és Károly fiai számára a vármegye, illetőleg a nemesi felkelés pénztárától.⁷ Azt, hogy a kért összeget végül megkapták-e, nem tudni. Mindenesetre Lajos bő másfél év múlva, 1837 őszén már kiábrándulva a katonáskodásból, azért folyamodott a vármegyéhez, hogy „édes atya után ötlet illető örökségének átvételét tekintetébül” járják ki a főhadai kormányzóknál a hadseregtől való elbocsájtását.⁸

5 MNL ZML kgy. ir. 1834:1690.

6 A gimnázium ötödik osztályának felelt meg.

7 MNL ZML kgy. ir. 1836:755.

8 MNL ZML kgy. ir. 1837:2836.

Idő előtti leszerelési szándékát azzal magyarázza később, hogy „az akkori magyar katonát környező viszonyok a legjobb akaratú egyénnek sem nyújtottak kilátást és reményt boldogulhatni, és kivált az akkori békés időben hasznos szolgálatot tehetni.”⁹

Deák Lajos a mundérpénz kifizetése és „helyette egy más alkalmas legénynek megajánlása” fejében 1838. május 10-én távozható végleg a soproni cs. kir. 48. gyalogezred kötelékéből.¹⁰

Hazatérése után kézbe vette gazdasága kormányzását, folyó év december 2-án pedig oltár elé kísért a 16 esztendő s kálócfapusztai Farkas Judit kisasszonyt, aki hosszú és gyümölcsöző házassaluk során 14 gyermekkel ajándékozta meg.¹¹

Örökölt birtokai az 1837-es osztály szerint az alábbi tárnoki dűlők és fordulatok határában helyezkedtek el: Pusztatelek, Szigeti tábla (a végében lévő réttel), Aszló arasz, Falun felül útra dűlő, Bécsi völgy, Saus [Savós], Aszuvölgyi szél, Kurtai sűrű (mellett és között), Rónai föld, Herczeg vagy Baksa lap (minden két esztendőben egyszer kaszálható réttel), Ritka erdő, Orozat (rét) és szőlő a tárnoki hegyen, összesen mintegy 80 katasztrális holdnyi területtel.

Az örökséghez három jobbágy is járt, Tóth Geczi Mihály 28, Rajkó János 48, Horváth János pedig évi 90 nap robottal (ingyen munkával) tartozott az uraságnak. Mivel a birtokon lakó- és egyéb gazdasági épületek ekkor még nem álltak, és feleségével egyébként is terjeszkedni akartak, ezért 1844-ben megvásárolták testvére, Deák Gábor „tárnoki, szentgyörgyi, oroklányi, vakolai, aszuvölgyi felső- és alsó zágorhidai helységek és puszták határaiban egyébiránt Zala vármegyében kebeleztetett ingatlan javait, az azokon fekvő épületekkel, haszonvételekkel, jogokkal és szabadságokkal együtt” 3000 ezüst

forintért, továbbá bátyja 1300 ezüst forintnyi adósságát is magukra vállalták.¹²

Deák Lajos tulajdona a Deák Gábor-féle örökség megszerzésével (Kis erdő alja, Papföld, Aszló arasz, Sziget domb, Bécsi völgy, Hosszú meye, Császár föld, Vörös falu, Ritka erdő, Rónai sűrű, Péter pusztája, szőlőhegy stb.) további 80 holddal bővült, így az 1840-es évek közepén már közel 160 holdnyi területen gazdálkodhatott. Az így megállapodott házaspár, vélhetően ez idő tájt, a templomhoz közeli Salamon-féle birtokon építette fel saját lakóházát, amely később több átalakításon és részleges bontáson átesve ma is áll Zalatárnokon a Rózsa utcában.

Ezzel párhuzamosan a fiatal Deák Zala vármegye köz- és hivatali életében is vállalt némi szerepet. 1839. május 6-án tiszteletbeli (fizetés nélküli) esküdtté, 1842. január 10-től napi bérért törvényszéki esküdtté, 1845. január 10-én pedig táblabíróvá nevezték ki.¹³

Elveit és politikai álláspontját tekintve, ahogy a Deák család színe-java, Lajos is a nemesi adózást támogató, haladó gondolkodású reformellenzék köréhez tartozott. Egy alkalommal komoly ösztetűzésbe is került emiatt az elszegényedett tárnoki kisnemességgel. 1843-ban a köztelherviselés ügye általános zűrzavart és véres összecsapásokat eredményezett a liberális és konzervatív erők közt Zalában. A viszály odáig fajult, hogy Deák Ferenc háromszor utasította vissza a követi megbízatást, mert ilyen galád és „vérrel szennyezett” körülmények közt nem volt hajlandó vállalni a megye országgyűlési képviselőiét. Tárnokon augusztus 27-én robbant ki botrány, amikor egy felbőszült italos csoport husángokkal támadt a Deák Lajosnál vendégeskedő és onnan hazaigyekvő adózáspárti nemesekre.

A házigazda így emlékezett vissza az ominózus csetepatéra: „...azon a napon tudniillik, melyen az egész alsó vidékbeli egerszegi járás nemessége egy-két barátságos szóváltás és tanácsadás okáért Tárnokba összegyűlt, történt az, hogy ebéd után jó kedvvel, de józanon s barátságos elbúcsúzás közben lispei, bázai, szentlislói s gutorföldi emberek szekereken az én udvaromból, hol is az öszvejövetel tartatott, kiindulván, a falun keresztül mentek. Mentek pedig azon tárnoki főesküdtnek, nemes Pálffy Jánosnak háza előtt, kinél mintegy másfél öles durung vala, és akinél a tárnoki józan ugyan, de verekedő szándékkal öszvecsopor-

⁹ MNL ZML ÁB ir. 1848:1920.

¹⁰ KA Grundbuch 3189.

¹¹ Farkaspatyi Farkas Judit anyai ágon közeli rokonságban állt Deák Ferenc sógorával, Oszterhueber Józseffel, fivérei közül Endre egerszegi járási alszolgabíró, a nemeslelkű Dávid pedig országgyűlési képviselő volt. Deák Lajos gyermekei közül heten éltek meg a felnőttkort: Rózsa (1841-1879) Lukács Sándor mérnök, minisztériumi számtanácsos felesége, Bálint (1843-1886) gondnokság alatt álló elmebeteg, József (1847-1907) nagykanizsai városi végrehajtó, Borbála (1850-1916) Nagy József pusztamagyaródi földbirtokos neje, Ferenc (1855-1943) fővárosi posta- és táviratiszt, Mária (1858-1917) országházi felügyelőnő, Gígler Jenő adótitst hitvese, és Péter (1864-1921) nagykanizsai rendőrfőkapitány.

¹² MNL ZML kgy. ir. 1839: 701.; 1847:127.

¹³ MNL ZML kgy. jkv. 1839:1715.; 1842:280.; 1845:6.

tolt, s botokkal, fejszékkel, csákányokkal ellátott nemesség öszvejöve találtatott, mi többen, kik a tőlünk elment nemességtől búcsút vevénk, a faluban történt nagy lármára futottunk a hely színére, ahol is azt élő szemeinkkel láttuk, hogy vakolai Fitos Józsefnél egy nagy durung, ki is szünteleni Isten és szentek elleni káromkodások közt a »Deák familia Istenét« szidta, ugyan vakolai Gyórfy Gábornál egy nagy celőke¹⁴ lévén, az előtte elmenő szekereken ült nemeseket személy válogatás nélkül átaljában ütötte...”

Az egyik szemtanú vallomása szerint a garázda természetű Fitos a következő fertelmes szavakat intézte a békítő szándékkal közbelépő Deákhoz: „*Baszom az Úr Istenét, azért akar velem porciót fizettetni, hogy a feleségének czifrább cipőt vehessen?!¹⁵*” A kedélyek végül lecsillapodtak, Deák Lajos pedig elsők közt csatlakozott a zalai önkéntes nemesi adófizetők táborához 1845-ben.¹⁶

Katonai pályafutása 1848-ban

1848 kora tavaszán a pesti forradalom híre futótűzként terjedt szét az országban. Március 17-én Csány László levélben értesítette Zala megye vezetőit az eseményekről, mire Zalaegerszeg mezőváros közgyűlése ideiglenes polgári őrség felállításáról határozott. A résztvevők közül többen azonnal felcsaptak nemzetőrnek, és a rendszabályok kidolgozására létrehozta egy választmányt. A nyár elejére Magyarország és Horvátország politikai viszonya olyan feszültté vált, hogy tartani lehetett Jellasics horvát bán csapatainak betörésétől. A várható támadás elhárítására Csány László mint a Batthyány-kormány kormánybiztosa egy kisebb, részben sorkatonaságból és honvédszászlóaljából, zömében pedig nemzetőrökből álló védőkordont szervezett a Dráva, illetőleg a Mura folyó melletti horvát határszélre.

Június 17-én Zala megye állandó bizottmánya 6000 fő nemzetőr önkéntes kiállítását és őrszolgálatra vezénylését határozta el.¹⁷ Ettől

14 Ütésre, verekedésre alkalmas husáng, dorong.

15 MNL ZML Bűnp. 1844. Fasc. 20. No. 133.; Vö. Választási küzdelmek 166-167., 179-187. p.

16 Molnár András 1996. 1231. p.; Molnár András 2009. 147. p.

17 Molnár András 1998. 34. p.

felbuzdulva Deák Lajos is jelentkezett szolgálatra, és mindjárt kapitányi rendfokozattal, századparancsnoki beosztást nyert az egerszegi járási nemzetőrzászlóalj 4. századában.

A nemzetőrség kiállítását azonban nem mindenütt vette jó néven a vidéki parasztság. Egyes falvakban tiltakoztak a szolgálat ellen, és különböző mozgalmakat szerveztek. Számos helyen megtagadták az adó, a kilenced befizetését és önkényesen elfoglalták az uradalmi legelőket. A zalai parasztok mozgalmait 1848 tavaszán katonai erővel ugyan elfojtották, de az elégedetlenség - többek közt Pusztaszentlászlón és vidékén - a nyár folyamán is felszínre tört. Ennek eredményeként június 24-én öt lázító érkezett Pusztadericsről Szentkozmadombjára, onnan pedig Tárnokra, hogy ezen a környéken is nemzetőrelles hangulatot keltsenek.

„*A pusztadericsiek [...] puskával és csákánnyal ellátva szekéren Kozmadombján megjelentek [...] s azzal ámitottak, hogy ők már 500-an felkelvén s Kanizsa tájékán 18 erős falu velök tartván, az őrseregbe egyhalálig fel nem állnak, mert az nem is a király, hanem csak az urak akarátja, kik a királyt letették s elfogták, vele csak úgy bánnak, mint egy szolgálival, helyébe a főherceget, ki ott keresztül utazott, akarják királynak tenni. De három külső királyság az urak ellen van, lehetetlen, hogy győzedelmeskedjenek, mert pénzök nincs, azért nem tudnak az őrseregnek fegyvert, ruhát és kosztpénzt adni. Az a pénz, melyet most nemrégiben faluról falura összekoldultak, csak 2000 Ft ezüstben, míg abban tart, addig az őrsereget zsolddal ellátják, azután pedig az urak magokat visszahúzzák, a szegénységet pedig a rendes katonaság által a Drávába szorítottatják, elemésztik, azért az urakat leöldözni kell*” – olvasható Csillagh Lajos alispánnak Csány László királyi biztoshoz intézett jelentésében a társaság „*ily mesterségesen szőtt s a köznép értelméhez idomított*” tevékenységéről. Mivel azonban „*a nép mezei munkával el lévén foglalva, tömegbe nem gyűjthetett*”, a bujtogatók se Kozmadombján, se Tárnokon nem jutottak eredményre, ezért a továbbiakban a falu szőlőhegyén próbáltak támogatókat toborozni.

Amikor Deák tudomást szerzett a jelenlétükről és szándékukról, tüstént összeszedett pár markos legényt, és élükön a nyomukba eredt. Fenn a hegyen a nemzetőr kapitány erélyes fellépésére a két tábor összekülönbő-

zött, ám „Deák Lajos úr s [a] maga mellé vett s felfegyverzett két cseléd, két zsidó suhanc és a helybeli jegyző által, Koltai Gábornak egy felemelt csákánnyali ellenszegülése dacára is, Varga József és Ferenc pincéjénél ezekkel együtt elfogattak s Zalaegerszegre küldöttek” – ecsetelte Csillagh a rebellis parasztok letartóztatásának körülményeit.

Horváth Vilmos másodalispán pedig a következőket írta Csánynak: „...a tárnoki nemzetőrök Deák Lajos vezérlete alatt a lázításban foglalkozó Puszta Sz[ent] Lászlói, magyaródi és edercsi emissariusok¹⁸ közül a Tárnoki Hegyekben elfogott hét egyént hoztak be, kik jelenleg a megye házában rendelésem szerint szoros őrizet alatt tartatnak. Mindezekhez képest tehát a lázítás nem a képzeletben, hanem valóságosan létező, miután véleményem szerint a rögtönítélő törvényszéknek megtartása kikerülhetetlen.¹⁹

Nem sokkal ezután, július elején került sor a határvédelmi szolgálatra vezényelt zalai nemzetőrség első váltásának kivonulására a Mura folyó mellé. Az egerszegi járási nemzetőrzászlóalj négy százada Letenye térségében foglalta el pozícióját a védelmi rendszerben, és a 4. század Deák Lajos parancsnoksága alatt július 7-én vert táborn Semjénföldre²⁰ és Molnári községekben.

Deák alakulata 256 főből állt, köztük e sorok írójának szépapjával, Bekő Péter zebeckei köztívítéssel. A legénység helyi parasztagzádnál, míg a parancsnok és helyettese a polai Henrik-féle fogadóban, további négy tiszt pedig a molnári fogadósnál került elhelyezésre. A határvédelmi szolgálatra kivezényelt nemzetőrök zsoldját (a százados havonként 80 ezüst forintot, míg egy közember napi 8 krajcárt kapott) és ellátásuk költségeit a megye pénztárából fizették a szolgálattelvőknek és szállásadóiknak.

A tisztikarban családias légkör uralkodott: Kozáry László főhadnagy a neje, Farkas Dávid alhadnagy pedig a húga révén volt sógora Deáknak.²¹ Sajnos a 4. század tábori szolgálatára vonatkozó iratanyaga csak töredékesen maradt fenn, más forrásokból viszont tudjuk, hogy a

legénységi állomány napi fő tevékenysége az őrszolgálaton túl a fegyvergyakorlásban, valamint az alapvető alaki fogások és mozdulatok elsajátításában merült ki. A legénység kiképzését számos körülmény nehezítette. „Deák Lajos százados úr kormánya alatti négy osztálybéli nemzetőrök több helységben vagynak kiszállítva, kiket előadása szerint már csak azért is napjában kétszer a gyakorlatra igen nehéz összeszedni, mivel az egész századnak egy dobja sincs, s hogy én egyet bár honnand is szerezzek századja számára mai napon arra hivatalosan felszólított” – jelentette Kozáry László Csánynak néhány nappal az alakulat letáborozását követően, július 10-én.²²

Deák századának augusztus első hetében járt le az egy hónapra vállalt szolgálati ideje; a második váltás augusztus 6-án érkezett meg a század új állomáshelyére, Tótszentmártonba. A szállásozási jegyzékekből tudjuk, hogy az alakulatot ekkor 260 fő alkotta (1 százados, 1 főhadnagy, 2 alhadnagy, 2 őrmester, 12 tizedes, 1 dobos, 1 ács és 240 köztívíté), a tiszteket Bedekovics uraságnál, míg a nemzetőröket tótszentmártoni gazdáknál kvartélyozták be.²³

A hónap közepén az egyre nyomasztóbb horvát veszély miatt Batthyány miniszterelnök az állandó nemzetőrösek kimozdítása helyett egy önkéntes nemzetőrökből álló haderő toborzásáról és felállításáról rendelkezett. Mivel a verbuválás vontatottan haladt, szeptember első hetére aktuálissá vált a mindeddig otthon maradt egerszegi nemzetőrzászlóalj harmadik váltásának kivonulása.

Ezt megelőzően szeptember 3-án Deák levelet írt a megyei Bizottmányhoz: „Jelenleg a körülmények megváltozván, elhatározott szándékom a felállítandó magyar hadseregben alkalmazást keresni és ez értelemben a Hadügyminisztériumhoz folyamodni. Ezekhez képest teljes tisztelettel kérem a megyei Bizottmányt, hogy a megyében töltött életem folyamáról és e jelen táborozás alkalmával teljesített nemzetőrségi fegyveres szolgálat valóságáról a megye pecsétje alatt hiteles bizonyítványt adni méltóztassék.”

Kérelme hamar meghallgatásra talált. A másnapi megyegyűlésen a következő bizonyítványt állították ki a számára: „A folyamodó

18 Lázadók.

19 Ember Győző 1951. 63-68. p.; MNL OL H 103. 4. cs. No. 35.

20 Ma Semjénháza.

21 MNL ZML kgy. ir. Katonaáll. ir. 1848-49. No. 431.

22 MNL OL H 103. ZML 4. cs. 41. sz. Kozáry László 1848. július 10-én Semjénföldén kelt levele Csány Lászlóhoz.

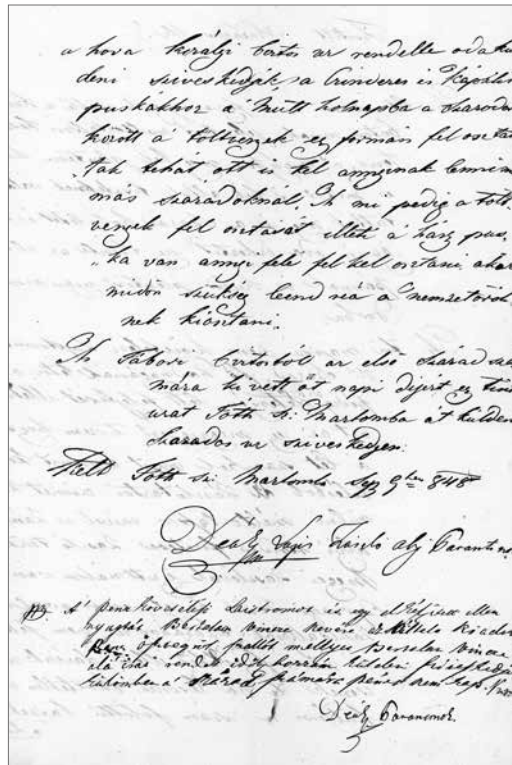
23 MNL ZML kgy. ir. Katonaáll. ir. 1848-49. No. 441.

ifjúságának első éveit köztudomány szerint a katonaságnál töltvén, onnét néhány évek után lett hazatértével, pedig részint mint megyei esküdt, részint mint a megyének táblabírája a polgári pályáján is a reá bízottaknak pontos teljesítése által a közjónak hasznos szolgálatokat tett. Legújabbán a haza átalakulása korszakában, midőn a honnak több vidékeiben, és így a megyében is a hazát könnyen veszélybe dönthető vétkes izgatások és lázítások felmerültek, hogy ezeknek a megyében is véres eredménye nem következett, leginkább és egyenesen folyamodó Deák Lajos úr dicséretes önmegtagadással, csupán a törvényekhez és a jelen kormányhoz hű ragaszkodása szülte nemes ösztönének, melytől lelkesedve a lázítók gonosz merényének tönkretételére magát eltökélné, mielőtt azok véres céljai teljesülhetek volna, rajtok ütvé, őket elfogni és a hatóságnak által adni sikerült, lévén tulajdonítható; jelenleg pedig, midőn a haza népe a közállomány ellen felkelt lázítók elleni védelemre felhivatott, ő is mint hazájának hű polgára a nemzeti őrsereg felgyvert fogva azzal elindulni mit sem késvén, mind az először kiindult, mind pedig hazatértével ezt felváltott egerszegi járás egyik századja által századosnak kétszer megválasztatván, századosi minőségben már két hónapot töltött a haza szolgálatában; azért a folyamodónak élete folytárul ily értelemben a megye pecsétje alatti hiteles bizonyítvány kiadatni rendeltetik.”²⁴

Az okirat új megbízatást vont magával: Deák Lajost helytállásának és kéthavi tábori szolgálatának elismeréseként kinevezték az egerszegi járási nemzetőrszászlóalj harmadik váltásának zászlóaljparancsnokává.

A következő napok a küszöbön álló horvát betörés elleni intézkedések jegyében teltek. Szeptember 9-én Deák írásban figyelmeztette az I. század parancsnokát a Csányhoz, illetve az alispánhoz küldendő jelentések teljesítésére. Közölte vele a századot illető pénzek felvételének módját, és a puskákhoz való töltények kiosztásáról is rendelkezett.

„Ami a fegyvereket illeti, dárdák nincsenek, de ha lesznek, okvetetlen átküldöm. A szám fölötti kaszákat, ahova királyi biztos úr rendelte, oda küldeni szíveskedjék.” – tájékoztatta Nagy Sándor nemzetőr százados a teendőkről. A levélből az is kiderül, hogy a zalaegerszegi nemzet-

Részlet DEÁK LAJOS nemzetőr zászlóaljparancsnok 1848. szeptember 9-én Tótszentmártonban írt leveléből (Kép: MNL ZML)

őrsereg zászlaját ekkor Tótszentmártonban, a zászlóaljparancsnokságon őrizték. Még aznap este kilenckor – Csány parancsa nyomán – újabb írásbeli utasítást küldött neki: másnap hajnalban Tótszerdahelyen sorakozzanak fel, mert reggel várhatóan csata lesz. Az egerszegiek Egyeduta és Letenye között fognak táborozni, oda vitessék majd a szállásadókkal főzetett ételmezt. Szeptember 10-én Deák arról értesítette Csány kormánybiztost, hogy az előző napi parancs értelmében Egyeduta és Letenye közt ütött tábor. A puskás és a dárdás nemzetőröket egymástól elkülönítette, és külön századokat képezett belőlük, míg az őrszemekeket egészen a letenyei hídig felállította. Innét szeptember 11-én a zászlóalj Murakeresztúrra menetelt, ahol estefelé az erdő északi szélén letáborozva várta Csány László további utasításait. Deák ekkor sérelmezte, hogy a nemzetőrök kiképzését végző cs. kir. 60. Wasa gyalogezredbeli sorkatonákat vissza akarták rendelni az alakulatukhoz, s mivel szerinte „a

24 MNL ZML ÁB jkv. 1848:1920.; Vö. Novák Mihály 1906. 343-344. P.

JELLASICS hadai átkelnek a Dráván, Varasdnál, 1848. szeptember 11-én (Kép: A 47. honvédszászlóalj története)

nemzetőrségnek azon egyénekben igen nagy bizodal-
mok van, s elmenetelekkel kedvök igen csökkenni fog”
arra kérte levelében Csányt, „méltóztasson azon
katonai egyéneknek további itt maradhatásuk iránt
hathatósan intézkedni.”²⁵

Mindeközben – szeptember 11-ére virradó éjjel
– Jellasics horvát bán hadserege Varasdnál átkelt a
Dráván, és benyomult a Muraközbe, néhány nap
múlva pedig Letenyére és Nagykanizsára. A vár-
ható összecsapás azonban elmaradt, mert gróf Te-
leki Ádám, a drávai sereg császárhű parancsnoka
ódkodott a Jellasiccsal való összeütközéstől, ezért
a horvát csapatok fölényére hivatkozva visszavo-
nulót fújt, és egészen Keszthelyig hátrált.

A túlerő így már valóban olyan nyomasztó lett,
hogy Csány is kénytelen volt fejet hajtani, és haza-
rendelte az amúgy is gyenge harcértéket képviselő
zalai nemzetőrséget: „... az ellenség megyénk hatá-
rait nemcsak átlépte, de a megye kebelében seregé-

vel megtelepedett anélkül, hogy annyi készület után
átkelésében csekély számú seregeinkkel még csak
ellentállhattunk volna is” – kesergett szeptember
15-én, Zala megye közönségéhez intézett átiratá-
ban a kormánybiztos. Ugyanebben az levelében is-
mét felhívta a figyelmet az önkéntes nemzetőrök
toborzására, akiknek felfegyverzését Batthyány
Károly, Inkey Kázmér és Deák Lajos nemzetőrtisz-
tekre bízta.²⁶

Még ezen a napon Deák Lentibe, Kozáry pedig
Pákára utazott, hogy helyben érdeklődjene a
térsejben portyázó horvát egységek garázdálko-
dásairól. „...Lendva körül pinczéket vertek fel, Tor-
maföldén, Iklódon és a Lövői járás több helységei-
ben nemcsak az uraságok marháit eszik, s boraikat
isszák, hanem a köznépét is. Siralmas eset ily vető
időben, annyival inkább, mivel csak írással fizetnek,
nem pénzzel. Ezen tetteket azon szép és nagy testvé-
riséggel nem tudom semmiképp összeegyeztetni, mi-
nőt Jellachich magyar proklamációjában olvastam
ma Pákáról visszateremben Mikefában, mit a nép
között osztogat” – tudósított felháborodottan az

25 MNLZML.kgy. ir. Katonaáll. ir. Deák Lajos 1848. szeptember
9-én Tótszentmártonban írt levelei Nagy Sándorhoz.; MNL
OL 103. Kom. lef. ir. 271. sz., Deák Lajos 1848. szeptember 11-
én Murakeresztúron írt levele Csány Lászlóhoz.; Vö. Molnár
András 1995. 153-155., 161-163. p.; Molnár András 1998. 40. p.

26 Csány László kormánybiztosi iratai I. köt. 285-287. p.

eseményekről Csillagh Lajos első alispánnak Kozáry.²⁷

Szeptember 20-án az Állandó Bizottmány hivatalosan is elrendelte az önkéntes nemzetőr-sereg kiállítását, a következő napon pedig létrehozta egy választmányt, amelynek tagjai, ki-ki a maga járásában és vidékén segítette az újoncok felfogadását. Az egerszegiben Deák Lajos felügyelte a bevonulók toborzását, és addig, míg a megyeszékhelyre rendelt nemzetőrök elosztása meg nem történt, Heisenberger Ferenc nemzetőr százados és Sipos Ádám tizedes közreműködésével a fegyverforgatást gyakoroltatta velük.²⁸

A hónap végére a horvátok által megszállt Nagykanizsa felszabadítására összpontosították a zalai nemzetőröket. Itt került sor október elején a Dél-Dunántúl legnagyobb szabású, nem reguláris erők által végrehajtott hadműveletére, és itt esett át a később 47. honvédszászlóaljja keresztelt Zala megyei önkéntes mozgó nemzetőrszászlóalj a tűzkeresztségen. A csata előtt egy héttel, szeptember 27-én az Állandó Bizottmány fegyvereket kért az Országos Nemzetőrségi Haditanácstól a zászlóalj számára, és szintén ezen a napon határozták el, hogy a már megalakult századokat a horvátok kisebb egységei ellen alkalmazzák. Két nappal később Batthyány Károly nemzetőr őrnagy jelentése szerint Deák százados és 189 főt számláló serege Kiskanizsa alá vonult.²⁹

Az összecsapásra október 3-án délután került sor, amikor a horvát helyőrség parancsnoka, Albert Nugent alezredes észrevette a készülődő hadmozdulatokat, és parancsot adott a város feladására. Erre a híre Kanizsa népe is megmozdult, és be sem várva az önkénteseket, nekirontott a horvátoknak. A félrevert harangok adták meg a jelt a zalai nemzetőröknek, akik nyomban a lakosság megsegítésére siettek. A megyei önkéntesek Gyika Jenő zászlóaljparancsnok és Deák kapitány vezetésével a városba benyomulva a Német utcán törtek előre, majd a Vágóhídon túli berekben lévő horvátokat támadták és

futamították meg.³⁰ Ennek kapcsán érdekes adalékkal szolgál Novák Mihály könyve:

„... a magyarok egy kis csapata N[agy]-Kanizsa a Német-utcába vezényeltetett egy síkra és fedezetlenül. Kapitányuk Deák Lajos volt, hadnagyuk Szabó Endre. A csapat síkon állva, veszedelmesen ki volt téve az ellenség golyóinak. Egy honvéd káplár (Péchi György, z[ala]-egerszegi lakos) kérte a kapitányt, vezényelné őket a sáncba, hiszen itt egy szálíg elvesznek.

– Mit akar maga? Maga t[etve]s,³¹ maga nem ért ehhez – dörrent rá haraggal Deák Lajos.

Amint ott állnak, hát nyargal ám feljök Gyika Jenő őrnagy, s már messziről intve kardjával a kapitánynak, erős hangon kiáltja:

– A Krisztus szerelméért, térjenek a sáncba, jönnek a horvátok!

– No, kapitány úr, nem mondtam? – szólt erre meglepődötten a honvéd altiszt.

Erre csak előbukkan ám Kiskanizsa felől kilenc horvát és lőttek rövid puskájukból a csapatra, de kárt nem tettek. A horvátok nem is lőttek többet, letették a fegyvereiket és elfogattak.³²

Egy öreg obsitos huszártiszt, a zalaegerszegi Skublics József földbirtokos pedig az alábbiakról tájékoztatta Csány Lászlót: „... midőn te elmentél táboroddal, és Jellasics szinte elment, jött Vidos 10.000 embereivel, felfalni Nugent csekély táborát, azonban [a] kanizsaiak nem várván az ő hosszas ütközeti planumát³³, megtámadták a kanizsai táborát, elsőben is a vendéglőben komot³⁴ ebédlő tisztet lefoglalván; a horvátság, amely 2500 főből állott, a két Kanizsa közt tüstént futni kezdett, lovaik nem lévén, a katonák húzták az ágyukat, a lármára két század Zala megyei honvéd, Deák és Csillagh oda sietvén, kezdte tüzelni az ellenséget...³⁵

Az ütközet során a horvát helyőrség egy része Nugent vezetésével áttörte a gyűrűt és egészen Légrádig vonult vissza. A következő nap, október 4-én Deák és önkéntesei, valamint a helyi lakosság Kiskanizsán mértek megsemmisítő vereséget egy kisebb horvát határőr osztagra.³⁶

27 MNL ZML Csillagh alisp. hiv. ir. Kozáry László alszolgabíró 1848. szeptember 15-én Tárnokon írt levele Csillagh Lajoshoz.

28 MNL ZML ÁB. jkv. 1848:1945.; Vö. Novák Mihály 1906. 101. p.

29 MNL OL H 103. Beadványok. Batthyány Károly 1848. szeptember 29-én írt levele Csány Lászlóhoz.

30 Hermann Róbert 2006. 484. p.; A 47. honvédszászlóalj története 32–38. p.

31 Deák kedvelt szavajárása volt.

32 Novák Mihály 1906. 110–111. p.

33 Tervét.

34 Komótosan, kényelmesen.

35 Nagykanizsa és környéke I. köt. 266. p.

36 Varga János 1953. 211. p.

Erről az összecsapásról a következőket írta a sajtó: „Másonnap egy század illyrség a Kanizsán állomásozni véltéknek segítségül jövéen, a kiskanizsaiak, s a Deák Lajos vezetése alatti zalai önkényesek által megtámadtattak, s hárman kívül elpusztítottak.”³⁷

A későbbi szájhagyományok úgy tartották, hogy a horvát határőr egység parancsnokát, bizonyos Narancsics századost Deák Lajos mentette meg a felkoncolástól. A felbőszült kiskanizsai parasztok elől menekülő tiszt már Deák előtt térdelve könyörgött az életéért, amikor a kapitány foglyul ejtette és saját fegyverével védte meg a népharagtól. Hálából ezért átadta neki a kardját és a zubbonyára tűzött kiüntetéseit. A fáma szerint ezeket a relikviákat még fél évszázaddal később is gondosan őrizték Deák Lajos leszármazottai.³⁸ A legenda hitettségét némiképp alátámasztja, hogy a hivatalos katonai jelentések szerint Narancsics éppen itt és ekkor esett „fejvágástól és arclövéstől sebesülten” a nemzetőrök fogságába.³⁹

A város felszabadítását követően a horvátokat üldöző zalai nemzetőrök (felszerelés vételezése céljából) a megyeszékhelyre vonultak, ahol az Állandó Bizottmány október 7-én arról határozott, hogy Gyika Jenő őrnagy, továbbá Csúzy Pál, Inkey Kázmér, Csillagh László és Deák Lajos századosok vezetésével térjenek vissza Kanizsára és teljesítsék Palocsay őrnagy városparancsnok rendeleteit.⁴⁰ Deákék október 14-én masíroztak be ismét Nagykanizsára, ahol két nappal később csatlakoztak Perczel Mór ezredes seregéhez, és a továbbiakban már az új drávai hadtest kötelékében vettek részt a hónap második felében zajló muraközi hadműveletekben.

1848. november 10-én a zalai önkéntes nemzetőrzászlóalj 47. hadrendi számmal honvédzászlóaljja alakult Csáktornyán. Deák kapitány az Egerszegi járás nemzetőrsége, majd az önkéntes zalai mozgó-nemzetőrzászlóalj után a 47. honvédzászlóaljban is századosi rendfokozatot nyert. Az alakulat tisztikarának kine-

vezéséről a korabeli napilapok is beszámoltak.⁴¹ Deák Lajos szabadságharcos pályafutása azonban itt és ezen a ponton véget ért. Noha nemzetőr kapitányból hivatalosan is honvéd százados lett, 1848 decemberében kilépett a hadsereg kötelékéből és visszavonult tárnoki birtokára.

Deák Lajos a megtorlás idején

Deák Lajosra először 1849 januárjában, a forradalom Zala megyei vezetőiről készített jelentésben figyeltek fel az osztrák császári hatóságok. Ebben a lajstromban, mint az önkéntesek századosa, többek közt rokonaival, Deák Ferencsel, Oszterhueber Józseffel és fivérével, Deák Károly nemzetőr századossal együtt szerepel.⁴² Másodjára 1850 februárjában, egykori parancsnokának, Gyika Jenő volt honvéd őrnagynak a pozsonyi hadbíróóság előtt zajló perében került a megtorló hatalom látóterébe. A tárgyaláson Gyika azzal védekezett, hogy amíg ő volt a zalai önkéntes mozgó nemzetőrök, majd a 47. honvédzászlóalj parancsnoka, az alakulat csak tartalékban vett részt a cs. kir. csapatokkal vívott összecsapásokban.

Mindezt megerősítette a tanúként beidézt Deák Lajos, aki szentül meg volt győződve arról, hogy Ferenc bátyjához hasonlóan ő is elkerüli majd a felelősségre vonást.⁴³

Éppen ezért érte váratlanul, amikor röviddel ez után, mint volt honvédtisztet besorozták közlegénynek a cs. kir. 48. gyalogezredhez.

Deák március 20-án arra hivatkozva, hogy a szabadságharc idején csak nemzetőrként látott el harctéri szolgálatot, kérvényezte a hadügyminisztériumnál a bevonulás alóli felmentését. Válaszul a „Landes-Militar-Commando” Bogyay Lajos zalai megyefőnökön keresztül utasította: mutassa be az erre vonatkozó bizonyítványait, vagy személyesen jelenjen meg testi felülvizsgálaton a soproni katonai parancsnokságon. A felszólításra Deák június 30-án Bogyaynak írt folyamodványával és ahhoz csatolt mellékleteivel próbálta igazolni, hogy ő a megye által felállított mozgó

37 Közlöny 1848. október 18. (130. sz.) 646. p.; Nemzeti Ujság 1848. október 19. (137. sz.) 546. p.

38 Zalamegye 1898. augusztus 14. (33. sz.) 1-2. p.

39 A 47. honvédzászlóalj története 38. p.

40 MNL ZML ÁB. jkv. 1848:2087.; Vö. Novák Mihály 1906. 118. p.; Barbarits Lajos 1929. 55. p.; Molnár András 1987. 118. p.; Nagykanizsa és környéke I. köt. 251. p.,

41 Közlöny 1848. november 12. (155. sz.) 745-746. p.; Kossuth Hírlapja 1848. november 15. (118. sz.) 2. p.

42 Hermann Róbert 2010. 211. p.

43 Hermann Róbert 2010. 188. p. Deák vallomását sajnos kiselejtezték.

nemzetőrserég századosaként, „kik utóbb Perczel által a kimondott célnak ellenére honvédek sorába tetettek”, a 47. honvédszászlóaljban már nem akarván szolgálni, ahogy fogalmazott „Perczelnek ezen tervébe bele nem egyezve”, még 1848 decemberében, a móri csata előtt kieszközölte az elbocsátását, és végleg elhagyta a tábornokot. Ugyanekkor további okiratokkal bizonyította, hogy menesztése után, 1849. január 10-től folyamatosan otthonában tartózkodott, továbbá a zalaegerszegi járási főbíró bizonyosságlevele szerint a forradalomban sem tett, sem szóval nem vett részt, sőt a rend helyreállítása érdekében a cs. kir. katonaságnak hasznos szolgálatot tett.

Deák Lajos viszonylag megnyugodva, a megyefőnök pártfogását és közbenjárást kérve, ügyének pozitív kimenetelében bízott. A beadványa először kedvezőtlen elbírálásban részesült. A „Landes-Militar-Commando” szeptember 14-én kelt határozata alapján ugyanis azzal az indokkal utasították el a kérelmét, hogy a zalai önkéntes nemzetőrzászlóalj 1848 novemberétől már honvédszászlóaljként működött, s mivel Deák csak decemberben hagyta el a tábornokot, így ha rövid ideig is, de reguláris alakulat tisztjeként szolgált. Ugyanekkor a katonai parancsnokság felajánlotta neki, amennyiben alkalmasnak bizonyul az úgynevezett „Concertations oder Offertwege” feltételeinek (ami egyfajta szociális indokra épülő leszerelést jelentett), akkor újfent kezdeményezheti a katonaságtól való elbocsátását.

A kiskapu tehát adott volt, amit Deák Lajos ügyesen ki is használt. 1850 novemberében a cs. kir. hadügyminisztériumhoz intézett kérvényében arra hivatkozva, hogy nős, négy gyermek atyja, a jószágain fekvő adósságai következtében pedig teljesen elszegényedett, ismét a szabadságáért folyamodott. Úgy tűnik, Deák kérelme meghallgatásra talált, mert az ügy kivizsgálásának idejére tartósan szabadságolták, 1851 februárjában pedig végleg elbocsátották a hadsereg kötelékéből.⁴⁴

Tevékenysége a dualizmus korában

Élete második felében – civilként – javarészt tárnoki birtokán gazdálkodott és népes családja

44 MNL ZML Megyehatóság ir. 1849/50. IX. D. 2254., Az ügyre vonatkozó iratok a bécsi Kriegsarchiv és a budapesti Hadtörténelmi Levéltár anyagából is hiányoznak.

göröngyös útját egyengette. 1860-tól községbíróként, 1869-től pedig postamesterként tevékenykedett Zalatórnokon. Ez utóbbi állás elnyerését befolyásos rokoni és baráti kapcsolatainak köszönheti. „Deák Lajos bátyádnak a Tárnoki posta hivatalát Deák Ferenc bátyátok és Szabó Samu miniszteri tanácsos szerezték meg, daczára a Soproni Postaigazgatósági helyettes elnök ingerkedésének – tudósította Kozáry László 1869. február 1-én kelt levelében fiát a hivatal betöltésének körülményeiről.⁴⁵

Az új posta eleinte döcögösen indult, a küldemények jókora csúszással, vagy el sem jutottak Tárnokig. „...már a Minisztériumhoz akarunk a pesti postahivatal ellen jelentést tenni rendetlensége végett, mivel újságainkat is hetenkint csak kétszer kapjuk, s ekkor is az utóbbit néha előbb, az előbbi később, néha pedig el is marad egy-egy. Felkértük ezen rendetlenségnek kijavíttatására a tárnoki postamester urat, de ő nem tesz semmit” – panaszkodott Kozáry a fiának 1869 tavaszán.⁴⁶ Amikor később a hivatalt Novára akarták helyezni, a falu értelmisége minden követ megmozgatott, hogy ez ne történhessen meg. Fáradozásukat végül siker koronázta, Deák Lajos évi 120 Ft fizetésért 1875-ig látta el a tárnoki postamesteri tisztséget.⁴⁷ Mint egykori honvéd százados, 1867-ben tagja lett a Zala megyei honvédegyületnek, a neve szerepel a magyarországi 1848–49-es honvédek törzskönyveire épülő korabeli honvédtiszti névkönyvekben is.⁴⁸

A kiegyezés után aktívan részt vett a Deák-párt és virilistaként a törvényhatósági bizottmány tanácskozásain, míg az országgyűlési választások idején rendszerint közreműködött a névösszeíró és szavazatszedő kiküldöttségek munkájában. 1869 telén pezsgő és hamisítatlan választás előtti hangulat jellemezte hazánkat, melynek tétje nem kevesebb, mint az 1867-es kiegyezés és az Osztrák–Magyar Monarchia születésének legitimálása volt. Zalában az állandó bizottmány január 12-én alakította meg a

45 MNL ZML Kozáry cs. ir. Kozáry László 1869. február 1-én Kozáry Kálmánhoz írt levele.; Rendelvények a magyar postahivatalok számára 1869. február 14. (2. sz.) 8. p.

46 MNL ZML Kozáry cs. ir. Kozáry László 1869. május 12-én Kozáry Kálmánhoz írt levele.

47 Postai rendeletek tára 1875. december 16. (41. sz.) 246. p.; Tiszti cím- és névtár 1875. 284. p.

48 HL Zalai honvédek törzskönyve 145/1. p.; Mikár Zsigmond 1869. 106., 122. p.; Morzsányi Sándor 1871. 5. p.

központi választmányt, aminek január 26-ai alakuló ülésén Deák Lajos és Kozáry László is helyet kapott a zalaegerszegi választókerület névösszeíró bizottságában.⁴⁹ Erről és a választások előkészületeiről Kozáry egyik levelében találunk némi ide vonatkozó adalékot. Mint írja: „A zalaegerszegi választókerületben a Deák párté, azaz a mi követjelöltünk, besenyői Skublics István úr, a balpártiaké pedig Nagy Károly. Nagy reményünk van nekünk a győzelemhez, mindamellet, hogy Egerszeg városában (mely nagy befolyást gyakorol a vidékbeli választókra) a balpártiak a választókat nagyon meg dividálták,⁵⁰ amit én és velem együtt több kortesvezérünk az egerszegi kortesvezérek lomhaságának tulajdonítanak. Tárnok, Vakola, Oroklán – alig három-négy egyéneken kívül – mind a mi embereink. Kozmadombján fele a mienk, de a többihez is reményünk van. De nem ám Bezerédy szomszédunk működésének köszönjük, amit ő Egerszegen akart többekkel elhíttetni, hanem a tárnoki, azaz a mi, és Dervarics⁵¹ szorgalmának, mert Kozmadombjaiak Szabó Samu⁵² megválasztásakor is a mi embereink voltak. Most Czigán Lojzi, s a jegyzőjük és Kupricz ámtígtatják őket. A központi bizottmányunk mind a Deák-pártiakból alakult, következetesen én és Deák Lajos köztünk vagyunk, sőt az összeírásra is mindketten ki vagyunk választva.”

Deák és sógora végül személyes okból, a bizottság egyik elnökének kinevezett, de általában nem kedvelt Bezerédy Elek miatt mégsem vállalták a megbízatást. „Ami a korteskedést illeti, abban azért oly erélyt fogunk kifejteni, aminő csak a legtisztább hazafiakhoz illik” – mutatott rá Kozáry a Deák-párt melletti elkötelezettségükre.⁵³ Annak ellenére, hogy a zalaegerszegi választásokat végül szoros küzdelemben ugyan, de Skublics István elveszítette, a megyében, sőt országosan is a kiegyezés pártiak kerültek többségbe, így 1869-ben Deák Ferenc hívei alakíthattak kormányt.

49 MNL ZML biz. jkv. 1869. január.; Balogh Elemér 1987. 164., 179., 181. p.

50 Megosztották.

51 Dervarics János szentkozmadombjai földbirtokos.

52 Szabó Samu 1861-ben és 1865-67 között volt a Felirati Párt, illetőleg a Deák-párt zalaegerszegi választókerületének a képviselője.

53 MNL ZML Kozáry cs. ir. Kozáry László 1869. február 1-én Kozáry Kálmánhoz írt levele.

Három évvel később, az 1872. április 24-én tartott megyegyűlésen a központi választmány ismét csak kormánypártiakból került ki, és a megye kilenc választókerületében a választók összeírásával megbízott küldöttségek szintén mind Deák-pártiak voltak. A zalaegerszegi választókerületben felállított névösszeíró bizottság elnökei Königmayer János, Bezerédy Elek és Deák Lajost lettek.⁵⁴ Az összeírás fontos és felelősségteljes feladat volt, hisz a szavazáson csak azok a személyek voksolhattak, akik az előzőleg megállapított időpontban megjelentek a bizottságok előtt és adataikkal (lakóhely, név, életkor, foglalkozás, illetve a választójog jogcíme) felkerültek a listára.

A képviselő-választásokkal együtt járó politikai hangulatok heves indulatokat váltott ki az egymással szemben álló pártok szimpatizánsai közt. Nem kell hát különösebben csodálkozunk, hogy Deákék működését részrehajlással, szabálytalanságokkal és a balpártiak elleni negatív diszkriminációval vádolta az ellenzéki sajtó. „Ezen kerületben 3 összeíró bizottság működött, élükön párt szenvedélyességben úgy, mint értelmi szegénységben és rosszakaratban gazdag egyéniségek, nevezetesen 1-ső helyen, amúgy is goromba modoráról általánosan ismert Bezerédy Elek, Königmayer János és Deák Lajos szerepeltek; balpárti érzelmű községek legtöbbnyire csak előtte este, vagy legfőljebb késő délután – minden tüzetes utasítás nélkül afelett, hogy ezen fontos ügyben a polgárok meg nem jelenése mily joghátránnyal jár - tudósították illető bírái által, kik a tudósítást az érdeklettek irányában célzatos hanyagsággal és csak későn – midőn már a munkás nép hivatászerű küldölgaira eltávozott – teljesítették; innét magyarázható azután, hogy községek polgárai, éppen a balpárti érzelműek, az összeírásra általában gyéren vagy éppen nem jelentkeztek...”⁵⁵ Írták az ellenzék szócsöveként elhíresült Jókai Mór-féle politikai és közgazdászati napilap 1872. június 4-ei számában.

A júniusi zalaegerszegi választás rendben lezajlott, és Csillagh László Deák-párti követjelölt magabiztos győzelmével zárult. Nem úgy a szomszédos zalabaksai kerületben, ahol

54 MNL ZML Törv. Biz. K. V. ir. Országgyűlési választói névjegyzék. Zalaegerszegi választókerület 1872.; Pesti Napló 1872. május 5. (105. sz.) 2. p.

55 A Hon 1872. június 4. (127. sz.) 2. p.

Thass Lala - Egerszegem 1875 évi Augustus hó
10 - ikén.

Dr. Hannik V. elnök
v. elnök.

Deák Lajos helyettes elnök

Királyi Pál főlényes
győzelmével ért véget.

Thassy Miklós
ellenzéki politikus

Skublics László
helyettes elnök

Az első szavazatszedő bizottság tagjainak aláírásai az 1875-ös zalaegerszegi országgyűlési választási jegyzőkönyvben (Kép: MNL ZML)

Thassy Miklós ellenzéki politikus botrányos körülmények közt nyert, ezért a kormánypártiak óvására az országház bírálóbizottsága később megsemmisítette az eredményeket, és novemberre új választásokat írt ki.⁵⁶ Erre az alkalomra a központi választmány a szavazatszedő bizottság elnökének ifjabb Skublics Lászlót, helyettes elnöknek pedig Deák Lajost jelölte ki. „A választási elnök érellyessége kezesség arra nézve, [...] hogy ez ízben nem félhetni oly zavaroktól, mint amilyenek az utóbbi választást megghiúsították” – utalt a korábbi eseményekre a Pesti Napló tudósítója.⁵⁷ November 11-én Skublics értekezletet tartott Baksán, és úgy határozott, „hogy a balpárt a község északi, a jobbpárt a déli részen foglaljon állást; s minthogy az élesen szemközt álló pártok

56 MNL ZML Törv. Biz. K. V. ir. Országgyűlési választás szavazási jegyzőkönyve. Baksai választókerület 1872. A vita azért robbant ki, mert a balpártiak által borral és szivarral kínált lovas katonaság a jobbpárti tömeg közé ugratott, „minek következtében a katonaság és a választók között vita támadt, mely vita közben annyira felingereltettek a választók, hogy a választási helyet nevezetesen Csesztreg, Újfalu, Czup, Barabás, Szt. Mihályfa, Kápolna, Külső és Belső Sárd, Győrfa és Pusztapáti községbeliek anélkül, hogy szavaztak volna s tiltakozva ezen eljárás ellen, tömegesen elhagyták.”

57 Pesti Napló 1872. november 3. (254. sz.) 2. p.

részéről összeütközésétől lehetett tartani, ennek akadályozására katonai cordon állítatott, hogy mindenik párt embereit kijelölt úton vezesse állomására.” A másnap kezdődő, mintegy 25 órás, zajos és rendbontással tarkított választás végül a Deák-párti jelölt, Királyi Pál fölényes győzelmével ért véget. Thassy és hívei azonban nem nyugodtak bele a vereségbe, ezért a sajtón keresztül csalással, visszaéléssel és esküszegéssel gyanúsítva igyekeztek lejáratni Deák Lajosékat, és a választás megsemmisítését követelték. „Az országban közelebb lefolyt képviselő választásoknál sok törvénytelenégnek volt az ellenzék kitéve, de oly galád eljárás, mint a baksai nov[ember] 12-13-iki választásnál tapasztalható volt, még sehol nem történt. Jobboldali compromissum következtében a merénylet keresztülvitelére a leglelketlenebb egyénekből állítatott össze a szavazatszedő választmány a központ által. Ifj. Skublics László elnök, s atyja, Skublics László jegyző, mindketten, ha országszerte nem is, de a megyében igen ismeretesek, és Deák Lajos már a választási összeírásoknál elkövetett tetteiért hírlapilag bélyegzett, alelnöki minőségben voltak...” – jelent meg a Hon 1872. november 27-ei számában.⁵⁸

A vádakra Skublics és társai felháborodottan reagálva, a Pesti Napló hasábjain köz-

58 A Hon 1872. november 27. (274. sz.) 1. p.

DEÁK LAJOSNÉ született **Farkas Judith** maga: úgy vője **Lukács Sándor** s ennek gyermekei **Apolonia, Pál és István**, valamint gyermekei **Deák Borbálya** s ennek férje **Nagy József**, — **Deák Bálint, Deák József** ennek neje **Horváth Erzsébet** s leányuk **Gabriella**, — mégis **Deák Ferencz, Mária és Péter** nevében is szomorodott szívvel jelenti felejthetetlen férje, atyjok, ípjuk s illetőleg nagyatyjoknak

DEÁK LAJOS urnak

1879-ik évi szeptember 29-én délután 1½ órakeréleto 64-ik s boldog házasságuk 42-ik évében hosszas szenvedés és a halotti szentségek ájtatos felvétele után történt gyászos elhunytát.

Az elhunytak hült tetemei október hó 1-én d. u. 4 órakeré fogtak a tárnoki sírkertben eltakartatni, — az engesztelő szentmise pedig Október 2-án d. e. 10 órakeré ugyan ott megtartatni.

Zala-Tárnok, 1879. évi september hó 29-én.

Áldás és béke poraira!!

DEÁK LAJOS gyászjelentése (Kép: MNL ZML)

zétett írásukkal álltak ki igazuk és a becsületük mellett: „...a baksai november 12-diki képviselőválasztásról egy minden soraiban a valósággal homlokegyenest ellenkező, s a közvéleményt tévútra vezetni törekvő, insinuatiókkal⁵⁹ felpiperézett közlemény jelent meg, melyet ugyan a »Deák-párt« méltóságához alig illő figyelembe venni, azonban köztisztületben álló férfiak vakmerően sárral lévén megdobálva, szó nélkül mégsem akarunk hagyni.” [...] „Zalamegye központi választmánya bölcsen járt el, midőn a november 12-diki választásra ifj. Skublics Lászlót elnökül, Deák Lajost alelnökül, s ör. Skublics Lászlót jegyzőül kiküldé, mert a balpárti túlkapások, némely revolveres vitézek merénylete, a rend és törvényességhez szigorúan ragaszkodó választmány eszélyével visszaverettek...”⁶⁰

Az 1875-re kiírt országgyűlési választások sem telhettek el Deák Lajos közreműködése nélkül. Zala megye központi választmányának január 7-én tartott tanácskozásán kerültek kijelölésre a szavazói listák elkészítését végző

bizottsági tagok. Deákot ezúttal a zalaegerszegi kerület I. számú összeíró küldöttségéhez, Skublics István elnök mellé osztották be. Feladatuk Zalaegerszeg város, illetve az andráshidai, ságodi, bagodi és bocföldei körjegyzőségek falvaiban lakó választópolgárok névjegyzékének elkészítése volt.⁶¹ A június 8-ai ülésen az V. Zalaegerszegi választókerületben két szavazatszedő küldöttséget állítottak ki. Az első bizottság és egyben a választás elnöke dr. Horváth Károly esperes-plébános, a helyettes elnöke pedig Deák Lajos lett, míg aljegyzőnek Botfy Lajost, a későbbi polgármestert kérték fel. Az augusztus 10-ére kitűzött zalaegerszegi választás kilenc órakeré kezdődött, előtte a szavazatszedő küldöttségek tagjai, köztük alelnöki tisztségben Deák, a következő esküt tette: „Én, Deák Lajos esküszöm az élő Istenre, hogy mindazt, mit az országgyűlési képviselőnek választására nézve az ország törvénye szerint kiküldetésemhez képest teljesíteni tisztemhez

59 Koholt rágalmakkal.

60 Pesti Napló 1872. december 9. (284. sz.) 2. p.

61 MNL ZML Törv. Biz. K. V. ir. iktatott iratok. A központi választmány 1875. január 7-ei ülésének jegyzőkönyve.

tartozik, híven, részrehajlás nélkül, lelkiismeretesen teljesítendem. Isten engem úgy segítjen.”

Ezt követően megnyíltak a szállásház kapui és kezdetét vette a szavazás. Nagy Károly andráshidai ügyvéd és birtokos, a Szabadelvű Párt jelöltje ellenében a Függetlenségi Párt Szederkényi Nándor budapesti lapszerkesztőt nevezte. Az első szavazatszedő küldöttség – melyben Deák alelnökölt – Zalaegerszeg város és ötvenhét zalai falu választópolgárait fogadta, és szavazatait jegyzőkönyvezte a nap folyamán. „A szavazás nyilvánosan élő szóval oly módon történt, hogy a szavazó neve és szavazata, nem különben a község, melyhez a szavazó tartozott, a szavazási névsorban feljegyeztetett.” Tárnokról negyvenhét fő jobboldali választó érkezett a városba, többek közt Lajoson kívül a Deák család négy tagja (Kozáry László, Deák Jenő, Deák Mihály⁶² és Deák József), továbbá Huszár István plébános, Fitos Ferenc, Pálfi István, Pulay Károly egykori 1848-as honvédek, több jómódú zsidó kereskedő és nem utolsósorban e sorok írójának szépapja, Jári Mihály takácsmester, hogy voksukkal hozzásegítsék Nagy Károlyt a képviselőiséghez.⁶³

„Miután fél-hét órakor minden község szavazott, és szavaztak azon községek és egyes választók is, mely községek vagy választók a megállapított sorrendben meg nem jelentek, a választási elnök a szavazatok elfogadására még egy órai határidőt tűzött ki, mely idő lefolyta után a szavazás névsora berekesztetett...” – olvashatjuk az első szavazatszedő küldöttség jegyzőkönyvében. Zalaegerszegen a képviselő-választás 1875 nyarán „a törvény legpontosabb és legszigorúbb megtartása mellett szép rendben” zajlott, és 450 szavazattöbbséggel nyerve a kormánypárti jelölt jutott parlamenti mandátumhoz.⁶⁴

Ami Deák Lajos kedvtelési és társasági igényeit és szokásait illeti, kevés értékelhető forrással rendelkezünk. A családi hagyományok szerint szívesen bütykölt és fabrikált, állítólag éppen olyan ügyes faragó

volt, mint maga Deák Ferenc.⁶⁵ Néhány dokumentum pedig arra utal, hogy szenvedélyesen hódolt a vadászatnak, az 1870-es évek második felében József fiával, a szilvágyi, sárdipusztai és a budnyai⁶⁶ erdőkben bérelt vadászterületeket.⁶⁷ A Zala Megyei Levéltár archívuma őrzi a fegyvertartási engedélyét, míg egy régi vadászlapban az alábbiakat olvashatjuk róla: „Októberi szép délután volt, midőn Tárnokra (Zala m.) a Deák család ősi fészkébe érve, D. L. barátomhoz – nagy hazánkfia legközelebbi rokonainak egyikéhez –, beköszönténk. V. L.-t, a vadászat rendezőjét, s távolabb lakó néhány vadásztársunkat már ott találtuk, kik az előkészületeket akként intézték el, hogy kirándulásunkat a vidékbeli erdőségekben megkezdve, tanyáról-tanyára haladjunk s javát a bunyai rengeteg vadonban töltsük.”⁶⁸

Baráti társasága főleg a megye közbirtokos rétegéből és széles rokoni köréből került ki; kártyáztak, kugliztak, poharazgattak. Egy ízben Kozáry megjegyezte, hogy látogatásakor épp „egy kuglizó compánia mulatott” nála.⁶⁹ Sokat időzött sógoraival, Kozáry Lászlóval és a Farkas fivérekkel, a Skublics család férfitagjaival, továbbá legkedvesebb vejével, Lukács Sándorral, testvérei közül pedig eleinte Károllyal, annak elhunytával pedig Mihály bátyjával töltötte a legtöbb szabadidejét.

Deák Mihály mint kiszolgált hadastyán gyakran megfordult Zalában, ahol nyaranta Pusztaszentlászlón Oszterhueber József és Deák Ferenc, Tárnokon pedig Lajos testvéröccse társaságát és vendégszeretét élvezte. Ezekről az alkalmakról szintén Kozáry leveleiben találunk néhány meglepően epés utalást: „Mihály alezredes nagybátyád már egy hónap óta Pusztaszentlászlón vagy. Tárnokba még meg sem izente ott létét, mégis azt aprehendálja⁷⁰, mint halljuk, hogy közülünk eddig senki feléje sem ment” – írja 1861. július 25-én.

Az 1863-as nyaralásáról ezt találjuk: „Július 15-én hozta meg Deák Lajos Mihály nagyságos alezredes urat Kanisáról Tárnokba. Mulatják magukat képzelem Kiss Vince⁷¹ társaságában a sok ezt mondta – azt mondtá-

62 Bekő Tamás 2019/d. 130-132. p.

63 1875-ben hetvenkét férfit jegyeztek fel az országgyűlési képviselő választók névjegyzékére Tárnok községben. Közülük húszan a származásuk (régí jog) szerint, öt fő a jövedelmük után (iparosok és kereskedők), három szavazó mint értelmiségi (körjegyző, néptanító és lelkész), a többiek (földművesek) pedig a földbirtokuk nagysága után kaptak választói jogosultságot. MNL ZML Törv. Biz. K. V. ir. Országgyűlési választói névjegyzék. Zalaegerszegi választókerület, Tárnok 1875.

64 MNL ZML Törv. Biz. K. V. ir. Országgyűlési választás szavazási jegyzőkönyve. Zalaegerszegi választókerület 1875.

65 Eötvös Károly 1905. II. köt. 59. p.

66 Szentpéterföldre és környéke.

67 MNL ZML Skublics Imre közj. ir. 1879:9.

68 MNL ZML Alisp. ir. 1862:778.; Vadász-Lap 1882. május 25. (15. sz.) 174. p.

69 MNL ZML Kozáry cs. ir. Kozáry László 1869. május 12-én írt levele fiához, Kozáry Kálmánhoz.

70 Nehezteli.

71 Nemeskéri Kiss Vince (1825–1864), Deák Jozefa fia, Deák Ferenc unokaöccse.

DEÁK LAJOS
(születési
adatában hibás)
síremléke a
zalatárnoki régi
temetőben
(Kép: Bekő
Tamás)

ról. Mi még szállásukban távolról sem láttuk őket egyébiránt.”

Egy következő, 1864. július 4-én kelt levelében pedig így fogalmazott: „Deák Mihály úr is megérkezett június 22-én Tárnokba Deák Lajos drága és magához méltó testvéréhez, az igen természetes, hogy csak magukban vagynak és nem mennek sehová. Havonként 40 forintot fizet kosztot Lajosnak, míg nála lesz.”⁷²

Külön fejezetet érdemelne Deák Lajos és Deák Ferenc egymáshoz fűződő rokoni és politikai kapcsolatának vizsgálata és anatómiája. Hiteles forrásdokumentumok hiányában (a Deák Ferenchez címzett magánlevelek és a zalatárnoki Deák család iratanyagának teljes pusztulása

72 MNL ZML Kozáry cs. ir. Kozáry Kálmán 1861. július 25-én, 1863. július 17-én és 1864. július 4-én írt levelei fiához, Kozáry Kálmánhoz.

miatt) azonban nem vállalkozhatunk erre a feladatra. A fennmaradt családi szájhagyományok és legendák valóságalapja pedig kellő kritika mellett is helyén kezelendő. Ferenc 14 évvel volt idősebb öccsénél, így csak Lajos felnőtté válásával, az 1830-as évek végétől alakulhatott ki közöttük bensőségesebb, baráti viszony. Deák Lajos izgága, rabiátus ember volt, homlokegyenest ellentéte nyugodt, szelíd természetű unokabátyjának. Mindez nem befolyásolta kettejük kapcsolatának súlyát és természetét. Ferenc mindig szívesen látta őt, akár Pesten, akár Pusztaszentlászlón, és ahol tudta, egyengette szeretett rokona és gyermekeinek sorsát. Amikor 1876. január 28-án a haza bölcse jobblétre szenderült, Lajos öccse a budapesti temetésre kirendelt zalai küldöttség tagjaként, személyesen róttá le örök hályját és tiszteletét Deák Ferenc ravatalánál.

Deák Lajos három esztendővel később, 1879. szeptember 29-én „a halotti szentségek ájtatos felvétele után” 62 évesen hunyt el szülőfalujában. Temetését október 1-én délután 4 órakor tartották a tárnoki sírkertben, az engesztelő szentmiseáldozatra pedig másnap délelőtt 10 órakor került sor ugyanott. Gyászolták közeli hozzátartozói; özvegye: Farkas Judit; gyermekei: József, Bálint, Borbála, Ferenc, Mária és Péter; vejei: Lukács István és Nagy József; menyee: Horváth Erzsébet; unokái: Lukács Apollónia, Pál és István, továbbá a széles Deák rokonság és az elhunyt ismeretségi köre.⁷³ Halála után nem sokkal rövid, de annál frappánsabb nekrológgal búcsúztak tőle a zalai sajtó hasábjain: „Deák Lajos zalatárnoki birtokos hosszás szenvedés után a múlt hét végén jobblétre szenderült. A kedélyes öreg messze vidéken ismeretes vala, benne egy eredeti alak szállt sírba. Béke hamvaira!”⁷⁴

A megboldogult hagyatéka feleségére és utódaira szállt, ingatlan javait azonban tetemes adósság terhelt. Örökösei 1881 őszén 8500 osztrák értékű forint kölcsönt vettek fel 40 éves futamidőre a Magyar Jelzálog-Hitelbanktól, hogy elkerüljék, vagy inkább elodázzák a csődjelrást.⁷⁵ Ekkora hátralék törlesztése ilyen hosszú lejáratra – ismerve a tárnoki gazdaság bevételi forrásait és kapacitását – túl nagy falatnak bizonyult az amúgy is széthúzó Deák-utó-

73 OSZK Gyászjelentések. Deák Lajos partecédulája.

74 Zalai Közlöny 1879. október 9. (81. sz.) 2. p.

75 MNL ZML Hideg József közj. ir. 1881. 161. sz.

dok számára. Mivel a hitel részleteivel elmaradtak, kénytelenek voltak megválni a birtoktól. 1886. augusztus 18-án néhai Deák Lajos tárnoki lakóháza és földjei minden élő és holt felszereléssel együtt 11 248 Ft 19 krajcár vételár fejében Fischer Dávid muraszentmáriai szeszgyáros tulajdonába kerültek, aki helyett fia, Fischer Gedeon gazdálkodott Tárnonkon, 1913-ban bekövetkezett haláláig.⁷⁶

Özvegy Deák Lajosné Farkas Judit utolsó évei fia, Deák József és családja körében teltek Zalaszentgrót-Aranyodon.⁷⁷ Itt is hunyt el „élete 73. évében, a halotti szentségek ájtatos felvétele után” 1894. augusztus 14-én. Gyászolták gyermekei: József, Borbála, Ferenc, Mária és Péter; vejei: Lukács Sándor, Nagy József és Gigler Jenő; menyei: Horváth Erzsébet és Léránth Júlia; unokái: Gőcze Tivadarné Lukács Apollónia, Lukács Pál, Lukács István, Deák Gabriella, Deák Viktor, Deák Lajos, Nagy Stefánia és Nagy István; valamint dédunokái: Gőcze Aladár, Gőcze Rózsika és Gőcze Károly.⁷⁸

Deák Lajos emlékezete

Deák Lajos személyét a szűkebb környezetén kívül nem övezte különösebb elismertség vagy köztisztelet, és halála után sem kapott több figyelmet; ahogy a hozzá hasonló zalai közbirtokosok és táblabírók zöme, ő is hamar a feledés homályába vesz. Anekdotázó hajlamának köszönhetően azonban számos, vele kapcsolatos történet maradt ránk a nyomtatott sajtó hasábjain. Ezeket a visszaemlékezéseket elsősorban a megboldogult legkisebb leánya, a família krónikásaként elhíresült Deák Mária bocsátotta közkinccsé a századforduló tájékán. Mária rajongott apjáért. „Amit én most elmondok, édesapám, Deák Lajos honvédkapitány szája után mondom, akinek szentírás volt minden szava egész Zala vármegyében, és aki csodálatos memóriájával fölírásánál pontosabban megjegyzett mindent...” – mutatott rá egyik írása bevezetőjében apja iránti elfogultságára.⁷⁹

A túlszínezett történetek egy része a szabadságharchoz kötődik. Amilyen elszántan igyekezett Deák a megtorlás alatt saját '48-as szerepét eltosolni, olyan elánnal buzgólkodott később azon, hogy hon-

védtszti múltját kedvező színben tüntesse fel a közvélemény előtt. Ezeket a megtörtént eseményeken nyugvó, ám a valóságtól mégis elrugaszkodó elbeszéléseket, ha úgy tetszik meséket, minden bizonynyal ő maga találta ki és terjesztette később a kiegyezés utáni években. Az egyik ilyen, több változatot is megért adoma szerint nem 1848 decemberében, hanem a komáromi vár feladásával 1849 őszén lépett ki a honvédség kötelékéből. A történet szereplői Deák Lajos és híres unokabátyja, a bölcs Deák Ferenc, aki atyai gondoskodással próbálja a helyes útra terelni hazafias érzelmű, de önfejű rokonát:

„Mikor a magyar hadsereg csillaga már mindenütt lehanyatlott, és csak Komárom tartotta magát, a göcseji nemzetőrök kapitányának, Deák Lajosnak maga Deák Ferenc tanácsolta, jobb lesz hazamenni, vállaljon inkább otthon szolgabírótságot, többet használhat úgy a hazájának.

- Nem tehetem kedves bátyám; ha én innen elszöknék, oda lenne a becsületed és talán az életem is – felelte Lajos.

- No, már pedig öcsém, itt éppen, hogy az a nem biztos; nem adnék érted egy gombostűt sem, mert annak a feje sokkal biztosabban ül a nyakán, mint a tiéd.”

Egy következő verizóban: „Deák Lajos a forradalom kitörése után azonnal hadba vonult, s mint kapitány harcolt Nagy-Sándor alatt. A harc elején Deák magához hívatta kedvelt öccsét. A kapitány azt hívén, hogy Ferenc vitézi pompájában óhajtja látni, különösen díszesen felöltözött és teljes parádében jelentkezett a sokszínű honvéd-uniformisban a kehidai kúrián. Deák egy ideig csöndesen nézte, majd szomorúan így szólt:

- Vesd le ezt a stiglic-mondurt⁸⁰ Lajcsi! Térj vissza családodhoz, mert a fejedbe kerül a komédia, hiába védelek én. Királya ellen ne fogjon fegyvert soha igaz magyar ember. Otthon sír-búsul ifjú feleséged érted, eredi haza gyerekeidhez. Mire Deák Lajos így válaszolt:

- Ha csak ezért hívtattál, Ferkó, kár volt a fáradságért. Judit (a felesége) tudja, hogy mit csinállok, beleegyezésével vagyok ott, ahol vagyok.”

Egy másik legenda szerint Deák Lajos a szabadságharc leverése után tizenhárom diófát ültetett a kertjében, elnevezvén őket az aradi vértanúkról. Maga kapálta, öntözte, nevükön szólongatva őket. Abban a korban, amikor egy magyar kalaptollért, egy elrejtett Kossuth-bankóért Kufsteinbe kerültek az emberek, ő tüntetőleg honvédtiszti egyenruhában járt, sőt halálos ágyán kikötötte, hogy abban is temessék el. Soha semmi bántódása nem esett érte.⁸¹

76 MNL ZML Zeg. jb. Telekkv. ir. 96., 505., 506. tjkv. sz.; MNL ZML Skublics Imre közj. ir. 1886:189.

77 Deák József 1892. október 1-én nyert útbiztosi állást Zalaszentgróton. Zalamegye 1892. október 2. (40. sz.) 2. p.

78 Zalamegye 1894. augusztus 19. (33. sz.) 3. p.

79 Bekő Tamás 2015. 218. p.

80 Mundért.

81 Pesti Hírlap 1903. október 17. (284. sz.) 19. p.

Majd egy évszázaddal később, a rendszerváltás hajnalán vetült először a zalai történészek figyelme Deák Lajos honvédtisztre, miután ledőlt sírkövét 1988-ban felkutatták, és dr. Szinku Mihály jóvoltából helyreállították a zalatárnoki régi temetőben. Egy évtized múlva, a szabadságharc 150. évfordulójának jegyében a síremléket felújította a Zala Megyei Történelmi Emlékbizottság, majd a tárnoki '48-as

Rövidítések

Levéltári és kéziratok források

HL – Hadtörténelmi Levéltár

Zalai honvédek törzskönyve – Zala megyei 1848–49. évi igazolt honvédek törzskönyve, 1867–1903.

KA – Kriegsarchiv, Wien

Grundbuch 3189 – GBBL Kt. 3189 Heft: 25/21.

MNL OL – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

H 103. ZML – Csány László kormánybiztos iratai. Zala megye levelei

H 103. Kom. lef. ir. – Csány László kormánybiztos iratai. Komáromban lefoglalt iratok

MNL ZML – Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára

Alisp. ir. – Zala vármegye alispánjának iratai

ÁB ir. – Zala megye Állandó Bizottmányának iratai

ÁB jkv. – Zala megye Állandó Bizottmányának jegyzőkönyvei

biz. jkv. – Zala Vármegye Bizottmányának iratai.

Közgyűlési jegyzőkönyvek

Bünp. – Büntetőpercek

Csillagh alisp. hiv. ir. – Zala vármegye tisztviselői hivatalos iratainak levéltári gyűjteménye.

Csillagh Lajos alispán hivatalos iratai

Hideg József közj. ir. – Hideg József zalaegerszegi közjegyző iratai

kgy. ir. – Zala vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Közgyűlési iratok

kgy. ir. Katonaáll ir. – Zala vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Katonaállítási iratok

kgy. jkv. – Zala vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek

Kozáry cs. ir. – Kozáry család iratai

Megyehatóság ir. – Zalai Cs. Kir. Megyehatóság iratai

Nagyk. P. Gimn. ir. – Nagykanizsai Piarista Gimnázium iratai

honvédek tiszteletére készült emléktáblára is felkerült Deák Lajos neve. Azóta e sorok írója és Brassnyó Ágnes közreműködése nyomán a fehérmárvány obeliszk 2016-ban ismét restauráláson esett át, az egykori honvéd százados életrajza pedig ismeretterjesztő írás és tudományos előadás formájában is feldolgozásra került.⁸²

Skublics Imre közj. ir. – Skublics Imre alsólendvai, majd zalaegerszegi közjegyző iratai

Törv. Biz. K. V. ir. – Zala vármegye Törvényhatósági Bizottsága Központi Választmányának iratai
Zeg. jv. Telekkv. ir. – Zalaegerszegi kir. Járásbíró-ság. Telekjegyzőkönyvek és telekkönyvi betétek

OSZK – Országos Széchényi Könyvtár

Gyászjelentések – Gyászjelentések gyűjteménye

Irodalom

A 47. honvédzászlóalj története – Hermann Róbert – Bona Gábor – Molnár András: A 47. honvédzászlóalj története, 1848–1849. Zalaegerszeg, 2020.

Balogh Elemér 1987. – Balogh Elemér: Országgyűlési választások Zala vármegyében 1861–1872. Közlemények Zala megye közgyűjteményeinek kutatásaiból. (Zalai Gyűjtemény 26.) (Szerk. Bilkei Irén) Zalaegerszeg, 1987. 163–185. p.

Barbarits Lajos 1929. – Barbarits Lajos: Nagykanizsa. (Magyar városok monográfiája IV.) Bp., 1929.

Bekő Tamás 2015. – Bekő Tamás: Deák Ferenc zalatárnoki nőrokonai. In: „Jól esik köztetek lenni...” Női sorsok, szerepek Deák Ferenc környezetében. (Szerk. Kiss Gábor) Zalaegerszeg, 2015. 215–220. p.

Bekő Tamás 2019/a. – Bekő Tamás: Adósságból öngyilkosságba. In: Zalai Hírlap 2019. május 25. (120. sz.) 10. p.

82 Zalai Hírlap 1989. március 15. (63. sz.) 6. p.; Béres Katalin 1999. 90., 118–119. p.; Deák Lajos életrajzára vonatkozó adatok még: Bona Gábor 1992. 24. p.; Bona Gábor 2008. I. köt. 269–270. p.; Bekő Tamás 2019/c. 110–112. p.; A 47. honvédzászlóalj története 177–178. p.

- Bekő Tamás 2019/b. – Bekő Tamás: Testvérem az ellenségem(?) Zalai Hírlap 2019. augusztus 10. (185. sz.) 10. p.
- Bekő Tamás 2019/c. – Bekő Tamás: Kossuth Lajos kapitánya. Deák Lajos honvédszázados 1848-1849-ben. In: Száz történet Zalából. Epizódok és érdekességek Zala megye történetéből. (Szerk. Simon Beáta) Zalaegerszeg, 2019.
- Bekő Tamás 2019/d. – Bekő Tamás: Deák Mihály, a zalai „hídember.” In: Száz történet Zalából. Epizódok és érdekességek Zala megye történetéből. (Szerk. Simon Beáta) Zalaegerszeg, 2019.
- Béres Katalin 1999. – Béres Katalin: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc emlékhelyei Zala megyében. In: A szabadságharc emlékei Zalában 1848-1849. 2. jav. bőv. kiad. (Szerk. Béres Katalin) Zalaegerszeg, 1999. 53-167. p.
- Bona Gábor 1992. – Bona Gábor: Az 1848/49-es honvédsereg Zala megyei születésű tisztjei. In: A szabadságharc zalai honvédei 1848-1849. (Zalai Gyűjtemény 33.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 1992. 5-52. p.
- Bona Gábor 2008. I. köt. – Bona Gábor: Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban. I. kötet. A-K. Budapest, 2008.
- Csány László kormánybiztosi iratai I. köt. – Csány László kormánybiztosi iratai 1848-1849. (Zalai Gyűjtemény 44.) (Sajtó alá rend. Hermann Róbert) Zalaegerszeg, 1998. I. kötet
- Ember Győző 1951. – Ember Győző: Iratok az 1848-i magyarországi parasztmozgalmak történetéhez. Budapest, 1951.
- Eötvös Károly 1905. II. köt. – Deák Ferencz és családja. II. kötet. Budapest, 1905.
- Hermann Róbert 2006. – Hermann Róbert: Nagykanizsa története 1848-49-ben. In: Nagykanizsa. Városi monográfia. II. köt. (Szerk. Lendvai Anna és Rózsa Miklós) Nagykanizsa, 2006. 455-520. p.
- Hermann Róbert 2010. – Hermann Róbert: Zalaiak a cs. kir. hadbírótság előtt. Az 1849-1850. évi megtorlás Zala megyében. In: Degré Alajos emlékezete. Tudományos emlékülés. Zalaegerszeg, 2009. május 14. (Szerk. Molnár András) Budapest-Zalaegerszeg, 2010. 149-231. p.
- Hermann Róbert 2020. – Hermann Róbert: A 47. honvédszászlóalj a szabadságharc hadtörténetében 1848-1849. In: Hermann Róbert – Bona Gábor – Molnár András: A 47. honvédszászlóalj története, 1848-1849. Zalaegerszeg, 2020. 9-163. p.
- Mikár Zsigmond 1869. – Honvéd schematismus, vagyis az 1848/9-ki honvédseregből 1868-ban még életben volt főtiszteknek névkönyve. (Összeállította Mikár Zsigmond) Pest, 1869.
- Molnár András 1987. – Molnár András: A zalai 47. honvédszászlóalj felállítása 1848 őszén. In: Közlemények Zala megye közgyűjteményeinek kutatásaiból. (Zalai Gyűjtemény 26.) (Szerk. Bilkei Irén) Zalaegerszeg, 1987. 113-128. p.
- Molnár András 1995. – Molnár András: Zalaegerszeg nemzetőrei 1848-ban. In: Hadtörténelmi tanulmányok. (Zalai Gyűjtemény 36/1.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 1995. 143-163. p.
- Molnár András 1996. – Molnár András: „A zalai ágyúzás”. Zala megye önkéntes adózói (1845-1848). In: Századok 1996. 5. sz. 1211-1240. p.
- Molnár András 1998: Zalaegerszeg 1848-1849-ben. (Zalaegerszegi Füzetek 5.) Zalaegerszeg, 1998.
- Molnár András 2009. – Molnár András: A zalai nemeség politikai erőviszonyai 1847-ben. Kováts László kimutatása Széchenyi István gróf számára. In: Zalai történeti tanulmányok 2009. (Zalai Gyűjtemény 67.) (Szerk. Paksy Zoltán) Zalaegerszeg, 2009. 131-158. p.
- Morzsányi Sándor 1871. – Morzsányi Sándor: 7000 igazolt s életben levő 1848/49-diki honvédtiszt névjegyzéke rang és betű szerint. Pest, 1871.
- Nagykanizsa és környéke I. köt. – Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben. Okmánytár. (Sajtó alá rend. Hermann Róbert és Molnár András) Nagykanizsa, 2000. I. kötet
- Novák Mihály 1906. – Novák Mihály: Zalavármegye az 1848/49. évi szabadságharcban. 2. bőv. kiad. Zalaegerszeg, 1906.
- Tiszti cím- és névtár 1875. – Magyarország tiszti cím- és névtára 1875. Bp., 1875.
- Varga János 1953. – Varga János: Népfelkelő és gerillaharcok Jellasics ellen 1848 őszén. Budapest, 1953.
- Választási küzdelmek – Választási küzdelmek a reformkori Zala megyében (1834-1847). (Zalai Gyűjtemény 79.) (Sajtó alá rend. Hermann Róbert, Molnár András) Zalaegerszeg, 2015.